

Türkiye'de Asgari Ücret Kadarının Vergi Dışı Bırakılmasının Ekonomik Büyüklüklere Etkisinin Ampirik Analizi¹

Yağmur YAVİLİOĞLU KAYA², Arzu KIZILKAYA³, Seyfi YILDIZ⁴

Türkiye'de Asgari Ücret Kadarının Vergi Dışı Bırakılmasının Ekonomik Büyüklüklere Etkisinin Ampirik Analizi

Empirical Analysis of the Effect of Exclusion of Minimum Wage from Taxes on Economic Sizes in Turkey

Öz

Abstract

Asgari ücret, bir kişinin temel ihtiyaçları olarak öngörülen ihtiyaçlarının karşılanması düzeyinde belirlenen en düşük ücret olarak tanımlanmaktadır. Devlet açısından asgari ücret; gelir dağılımında adaletin sağlanmasına yönelik önemli bir politika aracı olurken, işveren için bir maliyet unsuru, işçi açısından ise yaşamın idame ettirilmesi adına önem taşımaktadır. Özellikle son dönemlerde gündemini koruyan bir konu haline gelmiştir. Bunun yanında asgari ücret ülke ekonomik unsurlarını da yakından ilgilendirmekte ve etkilemektedir. Asgari ücret miktarındaki artışın enflasyon, harcamalar, vergi gelirleri, büyüme, istihdam gibi hususlarda da değişimlere sebep olduğu görülmektedir. Bu çalışmada makroekonomik değişkenlerdeki değişimlerin asgari ücret kadarının vergi dışı bırakılmasına etkileri araştırılmıştır. Bu amaçla Türkiye'nin 1997-2022 yılları baz alınarak TÜİK'den elde edilen 25 yıllık veri seti kullanılmış ve zaman serisi analiz yöntemi kullanılarak ülke ekonomisinde oluşturduğu etkiler üzerine çalışılmıştır.

The minimum wage is defined as the lowest wage determined at the level of meeting the basic needs of a person. Minimum wage for the state; While it is an important policy tool for ensuring justice in income distribution, it is a cost factor for the employer and important for the employee to maintain his life. It has become a topic that keeps its agenda, especially in recent years. In addition, the minimum wage closely concerns and affects the economic factors of the country. It is observed that the increase in the minimum wage causes changes in issues such as inflation, expenditures, tax revenues, growth and employment. In this study, the effects of changes in macroeconomic variables on the exclusion of the minimum wage from taxes were investigated. For this purpose, 25-year data set obtained from TUIK, based on the years 1997-2022 of Turkey, was used and the effects on the country's economy were studied by using the time series analysis method.

Anahtar Kelimeler: Asgari Ücretteki Değişim, Enflasyon, İstihdam, Büyüme, Vergi Gelirleri

Keywords: Change in Minimum Wage, Inflation, Employment, Growth, Tax Revenues

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Paper Type: Research Paper

¹ Bu çalışma "Türkiye'de Asgari Ücret Kadarının Vergi Dışı Bırakılmasının Ekonomik Büyüklüklere Etkisinin Ampirik Analizi" başlığı ile tamamlanarak 29.10.2022 tarihinde 36. Uluslararası Maliye Sempozyumu'nda bildiri olarak sunulmuştur.

² Doktorant, Kırıkkale Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü, yaviliogluayagmur19@gmail.com, ORCID NO: 0000-0002-0196-7833

³ Doktorant, Kırıkkale Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü, kizilkayaarzu3@gmail.com, ORCID NO: 000-0003-1122- 6323

⁴ Prof. Dr., Kırıkkale Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü,seyfiyildiz@hotmail.com, ORCID NO: 0000-0002-2382-4454

1. Giriş

Asgari ücret, “çalışanın kendisi ve ailesinin onurlu bir biçimde yaşayabilmesi için elde edilmesi gereken gelir” olarak ifade edilir. Asgari Ücret Yönetmeliği'nin 4/d madde hükmünde ise asgari ücret; “işçilere normal bir çalışma günü karşılığı ödenen ve işçinin gıda, konut, giyim, sağlık, ulaşım ve kültür gibi zorunlu ihtiyaçlarını günün fiyatları üzerinden asgari düzeyde karşılamaya yetecek ücret” olarak tanımlanmaktadır. Bilhassa vasıfsız işgücünün korunması gayesiyle başvurulmuş asgari ücret uygulaması, anayasamızda yer verilen sosyal devlet anlayışının bir yansımasıdır. Bu nedenle asgari ücret toplumun yaşam standartlarını iyileştiren sosyal bir olgudur diyebiliriz. Ülkemiz nüfusunun önemli bir kesimi asgari ücret düzeyinde veya en azından bu ücrete yakın bir düzeyde çalışarak gelir sağlamaktadır. Asgari ücretlilerin aileleri de hesaba katıldığında, asgari ücret düzeyi Türkiye nüfusunun yarısından fazlasını ilgilendiren önemli bir konu haline gelmektedir. Bunun yanında asgari ücret, gelir düzeyini, tüketim ve tasarruf eğilimlerini de etkilemesi açısından ekonominin bütününe etkileyen önemli makro-ekonomik bir göstere haline gelmektedir.

Ülkemizde, “Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca Asgari Ücret Tespit Komisyonu” aracılığıyla belirlenen asgari ücretin üzerinden alınan vergiler siyasal sistemin sürekli gündemine gelmiştir. Bu konuda 25/12/2021 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan 7349 sayılı “Gelir Vergisi Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”un 1/1/2022 tarihinden itibaren yapılan ücret ödemelerine uygulanmak üzere yürürlüğe giren 2’nci ve 4’üncü maddeleriyle tüm ücretlerde asgari ücrete isabet eden kısım gelir ve damga vergisinden istisna edilmiştir. Buna paralel olarak asgari geçim indirimi de uygulamadan kaldırılmıştır (Yeğen, 2022). Yapılan söz konusu düzenleme neticesinde çalışanlara medeni duruma ve çocuk sayısına göre değişmek üzere yaklaşık 193 ile 407 TL arasında gelir artışı sağlanmıştır.

Söz konusu uygulamanın 2022 yılı merkezi yönetim bütçesine, gelir vergisinde yaklaşık 49,1 milyar TL, damga vergisinde ise yaklaşık 8,7 milyar TL olmak üzere toplamda 57,8 milyar TL’lik bir yük getireceği beklenmektedir. Bu tutar, 2022 merkezi yönetim bütçe gelirlerinin oransal olarak yaklaşık % 3,5’ine, vergi gelirlerinin % 4’üne, gelir vergisinin % 19’una ve gelir vergisi tevkifatının ise yaklaşık % 20’sine tekabül etmektedir. Gelecek yıllarda bu tutar ve oranlar asgari ücrette yapılacak artışlar ile kayıtlı çalışan sayısında ve işsiz sayısındaki artışlarla değişecektir.

Çalışanların ücretlerinden asgari ücret kadarının vergi dışı bırakılması istihdamın desteklemesi açısından önemlidir. Ortalama işgücü maliyetinin düşmesi, kapasitesini büyümeyi planlayan işletmeler için uygun düzeyde maliyet ortamı oluşturabilecek, bu ise daha fazla işçi istihdamını getirecektir. Çalışan ile işveren arasındaki istihdam ilişkisinin hukuki ve ekonomik mahiyetine göre, vergi yükündeki düşüşün çalışan ile işverenden hangisine ekonomik fayda sağlayacağı değişebilecektir. İş akdinin net ücreti esas alması ve bu akdin çalışan tarafından değiştirilmesinin temin edilemeyeceği durumlarda vergi yükündeki azalış işverene ekonomik avantaj sağlayacaktır. İşgücü maliyetlerindeki bu düşüşün sağlayacağı üretim maliyetleri düşüşü fiyatlama avantajı yaratacak, işletmelerin rekabet gücünü artıracaktır.

Diğer taraftan, istihdam üzerindeki toplam mali yükün düşmesinin kayıt dışı istihdamı azaltması beklenebilir. Çünkü istihdamı kayıt dışı tutmanın getirisi üstlenilen riske kıyasla önemli ölçüde düşmektedir. Bu ise daha önce sigortasız çalıştırılmakta olan işçilerin sosyal haklarına kavuşmalarına imkan sağlayacaktır. İstihdamdaki kayıt dışılığın azalması diğer kayıt dışılık alanlarının da azalmasına katkı sağlayacaktır. Çünkü önemli bir üretim girdisi olan işgücünün daha fazla kayıt altına alınmasıyla üretim faaliyetlerinin takibi biraz daha kolaylaşacaktır. Ücretin, asgari ücret kadarının vergi yükündeki azalıştan çalışan tarafından yararlanılması durumunda da genel olarak ülke ekonomisine olumlu katkı sağlayacak sonuçlar doğacaktır.

Ekonomik yapı kapsamında ücretlilerin aynı zamanda bir tüketici olduğu varsayıldığında, ücretlerinin asgari ücret kadarının vergiden istisna edilmesi halinde, vergi yüklerinde gerçekleşecek düşüşün harcanabilir gelirlerini artırması, böylece tüketim harcamalarında artış meydana getirmesi öngörülmektedir. Ücretlilerin kahir ekseriyetinin harcama eğilimi yüksek düşük gelirli kesimlere mensup olduğu dikkate alındığında bu beklentinin kuvvetli bir dayanağı olduğunu kabul etmek gerekmektedir. Yapılan düzenlemenin enflasyonla mücadele tedbirleri bağlamında değerlendirilebilmesinde birbirine zıt yönde etkiler doğuran durumların hesaba katılması gerekmektedir. Vergi yükündeki düşüş, bir taraftan üretim maliyetlerinde düşüşe dönüştüğü ölçüde fiyatların aşağı çekilebilmesine zemin hazırlamak suretiyle enflasyonun düşürülmesine katkı sağlarken, diğer taraftan çalışanların net gelirlerini artırdığı ölçüde onların talebini artırmak suretiyle enflasyonu yükseltici etki yapabilecektir.

Ekonomik literatürde, kısa dönemde (net) asgari ücretteki artış ile enflasyon arasında anlamlı bir ilişki olmadığı yolunda argümanlara rastlanılmaktadır (Akgül ve Bükey, 2020). Aynı çerçevede, uzun dönemde (net) asgari ücretteki artışların dolaylı yollardan (çalışan moral ve motivasyonu vasıtasıyla işgücü verimliliğinde artış gibi) enflasyonda düşmeye neden olduğuna dair ekonometrik olarak anlamlı bulgular tespit edilmiştir. Özellikle verimlilik olgusu asgari ücret artışları ve enflasyon arasında doğrudan veya dolaylı olarak bir ilişki kurulmasını sağlamaktadır. Asgari ücret artışları ile verimlilik artışı arasında bir paralellik sağlanması halinde fiyatlarda herhangi bir artma olmamaktadır. Vergi yükündeki düşüş, gerek işgücü verimliliğinde artış yoluyla, gerek üretim maliyetlerinde düşüş yoluyla yurt içi ve uluslararası piyasalarda faaliyet gösteren sektörlerdeki firmalara fiyat avantajı sağlayabilecektir. Tüketim harcamalarındaki artış ve üretim maliyetlerindeki düşüşün getireceği rekabetçi fiyatlar ekonomik büyümeyi olumlu etkileyecektir. Bu durum ihracat ve cari açığa da olumlu yansıtılabilecektir. Diğer yandan, çalışanların yol açacakları talep artışının ithalatı artırması da muhtemel olumsuz etkidir.

Bu konuya yönelik yapılmış literatür çalışmaları içerisinde yer alan Çiçek (2018), çalışmasında Türkiye’de asgari ücretin vergi dışı bırakılmasının tüketim harcamaları üzerine etkisini ele almıştır. Asgari ücret üzerinden vergi yükünün kaldırılması söz konusu olduğunda tüketicilerin harcamalarında nasıl bir değişikliğin oluşabileceğini araştırmıştır.

Rakıcı ve Vural (2011), yine aynı konuyu kapsayacak şekilde asgari ücret üzerindeki toplam vergi yükü ve asgari ücret tutarının anlamını araştırmıştır. Yolvermez (2020), çalışmasında ise Türkiye’de asgari ücret sorunlarına ilişkin bir değerlendirmede bulunmuştur.

Akgül ve Bükey (2020), çalışmalarında Türkiye’de enflasyon ile asgari ücret arasındaki ilişkiyi ücret-fiyat sarmalı çerçevesinde yine bu başlıkla ele almıştır. Enflasyon ve ücret arasındaki ilişkiyi incelemek amaçlı Türkiye’ye ait 1987-2018 yılları arasındaki TÜFE ve asgari ücret verileri kullanılmıştır. Enflasyon ve asgari ücret arasındaki ilişkiyi test etmek için ARDL Sınır Testi Yaklaşımı ve Toda-Yamamoto Nedensellik testlerini uygulanmış ve ele alınan bu iki veri arasında uzun dönemli bir ilişkinin olduğunu kısa dönemde ise bir ilişkinin söz konusu olmadığını tespit etmişlerdir.

Başkaya ve Özmen (2013), ise çalışmasında Türkiye’de asgari ücret ile ÜFE enflasyonu ilişkisi üzerine bir çalışma yapmışlardır. Net asgari ücrette bir artış söz konusu olduğunda maliyet kanallı bir üretici enflasyonunun söz konusu olabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Gümüş ve Akgüneş (2020), çalışmalarında Türkiye’de asgari ücretin makroekonomik değişkenler ile arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Türkiye’de 1982-2018 dönemine ait asgari ücret, enflasyon (TÜFE), işsizlik ve gayri safi yurtiçi hâsıla (GSYH) değişkenleri veri olarak kullanılmış ve bu verilerle ARDL Sınır Testi- Granger Nedensellik Testi uygulanmıştır. Asgari ücretteki artışların işsizliği artırdığı ve enflasyon ile GSYH’nın tek yönlü olarak asgari ücrete doğru granger nedenselliğinin söz konusu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ele aldığımız çalışma kapsamında, çalışanlara ödenen asgari ücret kadar tutarın vergi dışı bırakılmasının vergi gelirlerine, harcamalara, enflasyona ve diğer makroekonomik büyüklüklere etkileri araştırılmıştır. Bu amaçla Türkiye'nin 1997-2022 yılları baz alınarak 25 yıllık veri seti kullanılmış ve zaman serisi analiz yöntemi kullanılarak ülke ekonomisinde oluşturduğu etkiler üzerine çalışılmıştır. Zaman serisi analiz yöntemi kapsamında ilk olarak birim kök testi, ARDL sınır testi ve bu teste bağlı olarak farklı testler (otokorelasyon, değişen varyans, Ramsey RESET testi) ve son olarak Toda-Yamamoto nedensellik testi uygulanmıştır.

2. Asgari Ücret Kavramsal Çerçeve

Ücret, bedenini ve fikrini ortaya koyan emek için ödenen parasal miktardır. Ücret girişimcinin kazanç ve kaybına bakılmaksızın ve girişimci tarafından iş görene önceden belirlenmiş ve satışlardan bağımsız ödenen bedeldir (Zaim, 1997). Garrison vd'na göre ise, ücret iş görenin ve ailesinin gereksinimlerini karşılamakta ve onların belirli bir yaşam standardında hayatlarına devam ettirmelerini sağlamaktadır. Ayrıca ücret bir maliyet unsuru olarak ekonominin tamamını etkilemekte ve bir gelir unsuru olması nedeniyle milli gelirin bölüşümünde de etkili olmaktadır.

Asgari ücret, çalışanların mesleki niteliklerine, yaptıkları işin ağır ya da hafif olmasına bakılmadan zorunlu ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlayan ve bu miktardan daha düşük bir ücrete işçi çalıştırılmasını hukuken ve cezai olarak yasaklayan ücrettir. İş hayatında çalışma şartları kural olarak taraflar arasında pazarlık da belirlenirken bu konuda tarafların sözleşme özgürlüğü bulunmamaktadır. Bu özellikleri nedeniyle asgari ücret sosyal politikanın en önemli politik araçlarından bir tanesidir (Kutal, 2011).

Asgari ücret, *"çalışanın kendisi ve ailesini onurlu bir şekilde yaşatmak için gerekli gelir"* olarak tanımlanmaktadır. Özellikle niteliksiz emeğin korunması amacıyla uygulamaya konulmuş olan asgari ücret günümüzde sosyal devlet olmanın önemli gerekliliklerinden biri olarak görülmektedir ve pek çok ülkede uygulanmaktadır (Rakıcı & Vural, 2011).

Uluslararası Çalışma Örgütü ILO'ya (2016) göre asgari ücret, *"bir işverenin ödemesi gereken, belirli bir süre için yapılan ve toplu sözleşme veya sözleşme ile azaltılamayan asgari tutarı olarak"* tanımlanmıştır. Asgari ücretin amacı, işçileri aşırı düşük ücrete karşı korumak ve adil ve eşitlikçi bir ortamın sağlanmasına yardımcı olmaktır. Bu sayede ekonomik gelişmişliğin faydalarından herkese pay verilebilmekte ve buna ihtiyacı olan herkese asgari geçim ücreti vererek koruma sağlamaktadır. Asgari ücret ile yoksulluğun üstesinden gelme ve eşitsizliği azaltma politikası gerçekleştirilmek istenmektedir.

Gelişmiş ve gelişmekte olan pek çok ülkeler de yasalarla düzenlenen asgari ücret geliştirmekte olan ülkeler için daha fazla önem taşımaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde istihdam edilenlerin çoğunluğu asgari ücretin kapsamına girerken gelişmiş ülkelerde ise ekonomideki ödeme gücü ortalama maaşları artırmakta, sendika ve toplu pazarlık imkânı ücretlerin satın alma gücünü artırmakta ve söz konusu ülkelerde meydana gelen ücretler yasal asgari ücretin önemini azaltmaktadır (Kutal, 2011).

Asgari ücret emek faktörünün karşılığı olması nedeniyle diğer üretim faktörlerine nispeten daha fazla önem arz etmektedir zira emeğin yaşlılık, sakatlanma gibi durumlar nedeniyle gelir elde etmesinde sıkıntı oluşturabilecek unsurlar söz konusu iken göreceli olarak diğer üretim faktörlerinde bu riskler daha azdır (Rakıcı & Vural, 2011).

Asgari ücretin genel hedefleri ise (Koray, 2008): (i) Ani ücret azalmaları durumunda iş görenin ücretini güvenceye almak, (ii) Ücreti işçinin geçimini sağlayacak bir seviyeye ulaştırmak, (iii) Eşit işe eşit ücret prensibini hayata geçirebilmek, (iv) İş yeri sahipleri arasında oluşabilecek rekabet

nedeniyle ortaya çıkacak adaletsizlikleri engellemek, (v) Toplumsal desteğe aracılık yapmak ve ücretler arasındaki dengesizlikleri gidermek şeklinde listelenebilir.

3. Ülkemizde Asgari Ücret

Türkiye’de asgari ücret ile ilgili yasal dayanaklara bakıldığında zaman başlangıçta Anayasanın ikinci maddesinde yer alan sosyal devlet ilkesi ile karşılaşılmaktadır. Sosyal devlet ilkesini benimseyen bir ülke olarak, ülkede yaşayan ve çalışan insanlara asgari düzeyde bir ücret temin edilmesi sosyal devletin bir gereğidir. Diğer yandan Anayasanın 49. maddesine göre; “*çalışma herkesin hakkı ve ödevi olduğundan, devletin iş gücüne katılanların hayat seviyelerini yükseltmesi gerekliliği ve çalışma hayatına geliştirerek çalışanların ve işsizlerin korunması gerektiği*” vurgulanmaktadır. Yine Anayasanın 55. Maddesinde; “*ücretlerin emeğin karşılığı olduğu ve devletin çalışanların yaptıkları işe uygun adaletli bir ücret elde etmeleri ve diğer sosyal yardımlardan yararlanmaları için gerekli tedbirleri alması gerektiğini*” vurgular. . Asgari ücretin tespitinde “*çalışanların geçim şartları ile ülkenin ekonomik durumu da göz önünde bulundurulur*” şeklinde ifade edilerek ücretlerin ve özellikle asgari ücretin insanların hayatlarını sürdürmeye yetecek miktarda olması gerektiği vurgulanmaktadır (Anayasa 55. Md.).

İş Kanununa (2003) göre ise, “*İş sözleşmesi ile çalışan ve bu Kanunun kapsamında olan veya olmayan her türlü işçinin ekonomik ve sosyal durumlarının düzenlenmesi için Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca Asgari Ücret Tespit Komisyonu aracılığı ile ücretlerin asgari sınırları en geç iki yılda bir belirlenir*”. Asgari Ücret Yönetmeliği’ne (2004) göre asgari ücret; “*işçilere normal bir çalışma günü karşılığı ödenen ve işçinin gıda, konut, giyim, sağlık, ulaşım ve kültür gibi zorunlu ihtiyaçlarını günün fiyatları üzerinden asgari düzeyde karşılamaya yetecek ücreti*” ifade etmektedir.

Ülkemizde asgari ücret tespitine yönelik yapılan düzenlemelere baktığımızda; (i) ilk düzenleme 1936 tarihli “*İş Kanunu*” olmasına rağmen asgari ücret belirlenmesine 1951 yılında başlanmıştır. (ii) 1951 ve 1967 yılları kapsamında asgari ücret mahalli komisyonlar aracılığı ile tespit edilmiş, 1967 yılına gelindiğinde sistemde değişikliğe gidilerek mahalli komisyonlar yerine merkezi nitelik taşıyan “*Asgari Ücret Tespit Komisyonu*” oluşturulmuştur. Bu sistem önemli değişiklikler olmaksızın güncelliğini devam ettirmektedir (Korkmaz, 2004). Ülkemizde “*Asgari Ücret*”, bir yıllık dönemleri kapsayacak şekilde belirlenirken, 2022 yılı ortasında artan maliyetler ve yükselen enflasyon nedeniyle ara bir artış tercih edilmiştir.

Tablo 1. Asgari Ücret Net Hesap Tablosu (TL/AY)

ASGARİ ÜCRETİN NETİNİN HESABI (TL/AY)			
	01.01.2021 - 31.12.2021	01.01.2022 - 30.06.2022	01.07.2022 - 31.12.2022
Asgari Ücret	3.577,50	5004	6.471,00
Sgk Primi % 14	500,85	700,56	905,94
İşsizlik Sig. Primi % 1	35,78	50,04	64,71
Gelir Vergisi %15	187,82	X	x
Asgari Geçim İndirimi	268,31	X	x
Damga Vergisi % 07,59	27,15	X	x
Kesintiler Toplamı	751,6	750,6	970,65
Net Asgari Ücret	2.825,90	4.253,40	5.500,35

İŞVERENE MALİYETİ (TL/AY)			
Asgari Ücret	3.577,50	5.004,00	6.471,00
Sgk Primi % 15.5 (İşveren Payı)	554,51	775,62	1003,01
İşveren İşsizlik Sigorta Primi % 2	71,55	100,08	129,42
İşverene Toplam	4.203,56	5.879,70	7.603,43
Maliyet			

Kaynak: (ÇSGB, 2022)

2021 yılı sonuna kadar asgari ücret rakamları incelendiğinde asgari ücret üzerinden vergi ve benzeri bir takım kesintiler yapıldığı görülmektedir. Söz konusu kesintiler nedeniyle işçinin geliri azalırken işverenin mali yükümlülükleri de artış göstermektedir. Yüksek vergi yükünün neden olabileceği bir olumsuzluk da kayıt dışı istihdama yönelmek olabilmektedir. Asgari ücret üzerindeki toplam vergi yükü kısmi olarak yüksek olmasının nedeni ile asgari ücretin vergi dışı kalması gerekliliği sıklıkla ifade edilmesine rağmen devletin önemli bir gelir kaybına açma ihtimali nedeniyle yakın döneme kadar hayata geçirilemediği görülmektedir.

Ülkemiz uzun zamandan bu yana asgari ücret uygulayan ülkelerden bir tanesi olmasına rağmen asgari ücret hem tutar olarak hem de brüt ücretten yapılan kesintiler bağlamında sürekli tartışma konusu olmuştur. Yapılan bir takım akademik çalışmalar ve hesaplamalarda asgari ücret üzerindeki vergi yükünün yüksek olabileceği değerlendirilmektedir. Bu durum, anayasanın vergi yükünün dengeli dağıtılması esasları ile örtüşmediğini de gündeme getirmektedir. Son yıllarda ekonomik gelişmelere paralel bir şekilde ücret tutarlarında reel artışlar sağlansa da asgari ücret düzeyinin hedeflenen rakamlara uygun olmadığı değerlendirilmektedir (Rakıcı & Vural, 2011).

Anılan bu gerekçelerle 2022 yılından itibaren, 2022 yılı için uygulanmaya başlanan asgari ücret tutarı olan 5 bin 400 liradan sadece sigorta kesintileri yapılması ve gelir vergisi ile damga vergisi kesilmemesi kararı alınmıştır. Bu sayede asgari ücretliye net 4 bin 253,40 lira ödeme sağlanacaktır. Asgari ücretten fazla ücret alanların ise asgari ücret tutarı kadar ücretlerinden gelir ve damga vergisi istisnası uygulanacak, ücret gelirleri asgari ücretin üzerinde olan çalışanların ücretlerinin, asgari ücret matrahı kadarlık kısmı gelir vergisinden istisna tutulması ve brüt asgari ücret tutarına isabet eden kısmının da damga vergisinden istisna tutulması kararı alınmıştır.

4. Asgari Ücretin Vergilendirilmesi

Çalışanların zorunlu ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlayan ücretten vergi alınması bu ücretle geçimini sağlayan kesimlerin bazı zorunlu ihtiyaç maddelerinden yoksun kalmasına neden olabilmektedir. Ülkemizde uzun bir süredir pek çok siyasi parti asgari geçim indiriminin asgari ücret düzeyine çıkarılacağını yani asgari ücretin vergi dışı bırakılacağını ifade etmişlerdir. Ancak bu düzenlemeler yapılamamıştır zira ücretlerin vergilendirilmesindeki kolaylık ve kayıt dışı ekonomi nedeniyle asgari ücret düzeyinin üstünde maaş elde edenlerin dahi asgari ücretten gösterilmesi hükümetlerin farklı düzenlemeler yapmalarına imkân vermemiştir (Kutal, 2011).

Asgari ücret düşüncesinin en önemli amaçlarından bir tanesi düşük gelirli lehine etkilerinin bulunmasıdır. Hükümetler ekonomide meydana gelebilecek dengesizlikleri ve eşitlikleri ortadan kaldırmak için bir takım transfer mekanizmaları ile gelirin yeniden dağılımını etkileyecek politika

araçlarını tercih etmektedirler. Bu bağlamda asgari ücret gelirin yeniden dağılımının düşük ücretler lehine dağıtımını sağlamaktadır (Korkmaz, Bir Sosyal Politika Aracı Olarak, 2004).

Korkmaz'a (2001) göre asgari ücretin bir yandan gelir vergisi hesaplamalarla diğer yandan gelirle ilgili yapılacak indirimlerle direkt olarak bağlantılı olduğunu, asgari ücret ve bu ücretten alınacak vergilerin artırılması durumunda kayıt dışı istihdamı teşvik edeceği, devletin vergi kaybına uğrayacağı, işçilerin sosyal haklardan yararlanamamasına yol açacağı tüm bu sayılanlardan ötürü asgari ücretin mali yükünün de azaltılması gerektiği vurgulanmıştır.

Asgari ücretin vergilendirilmesi konusuna bakıldığında, asıl asgari ücretin vergilendirme açısından temel bir sınırı olduğu değerlendirilmekte ve bu miktarın vergi dışında tutulması halinde devletin önemli ölçüde mali kayba uğrayacağı düşünülmektedir. Fakat "aile ve çocuk yardımları, işsizlik sigortası, negatif gelir vergisi ve gelir vergisi kredileri" gibi mekanizmalarla asgari ücretliler korunmaya çalışılmaktadır. Türk mali yapısı içerisinde asgari ücretin vergi yükü fazla değerlendirilmekte ve neticede bir yandan düşük gelir elde edenlerin kazançlarını aşağı yönlü çekerken işverenlerin de işçilik maliyetlerinin artmasına neden olmakta ve işverenlerin kayıt dışı istihdama yönelmesine neden olmaktadır, sayılan bu nedenlerden ötürü asgari ücretin üzerindeki vergi yükünün azaltılması sosyal ve ekonomik açıdan gerekli görülmektedir. Bu sayede işverenlerin kayıt dışı istihdam azaltarak kayıt içi istihdama yönelmesi bu sayede devletin vergi gelirlerinin artması mümkün olacaktır. Bu yükün azaltılması beraberinde asgari ücretlerin harcama eğilimlerini yükselmesine, piyasanın canlanmasına ve dolaylı vergilerin artmasına neden olacaktır (Korkmaz, 2001).

5. Türkiye'de Asgari Ücret Uygulaması ve Buna İsbet Eden Ücret Gelirlerinde Gelir Vergisi ve Damga Vergisi İstisnası Uygulaması

Türkiye'de asgari ücret, "Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca Asgari Ücret Tespit Komisyonu" tarafından "Asgari Ücret Tespit Komisyonu Toplantılarında" belirlenmektedir. Asgari ücret üzerinden alınan vergiler de bu toplantıların önemli gündem maddesini oluşturmaktadır.

Bu madde dâhilinde, 25/12/2021 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 7349 sayılı "Gelir Vergisi Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 1/1/2022 tarihinden itibaren yapılan ücret ödemelerine uygulanmak üzere yürürlüğe giren 2'nci ve 4' üncü maddeleriyle tüm ücretlerde asgari ücrete isabet eden kısım hem gelir vergisinden hem de damga vergisinden istisna edilmiştir. Buna paralel olarak asgari geçim indirimi de uygulamadan kaldırılmıştır. Yapılan düzenleme neticesinde çalışanlara, medeni durum ve çocuk sayısına göre değişmek üzere yaklaşık 193 ile 407 TL arasında gelir artışı sağlanmıştır. Yapılan bu düzenleme ile asgari ücret, asgari ücrete tabi olsun veya olmasın tüm ücretli çalışanların maaşlarını yakından ilgilendiren bir husus haline gelmiştir.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından 18/7/2022 tarihinde yayımlanan Mayıs 2022 Ücretli Çalışan İstatistiklerinde, ücretli çalışan rakamı 2021 yılı Mayıs ayında 13 milyon 529 bin 149 kişi iken, 2022 yılı aynı ayında 14 milyon 299 bin 713 kişi olduğu açıklanmıştır (TÜİK, 2022). Asgari ücretlilerin aileleri de hesaba katıldığında, asgari ücret düzeyi ülkemiz nüfusunun yarısından fazlasını ilgilendiren bir konuya dönüşmektedir. Asgari ücret aynı zamanda, gelir düzeyini, tüketim ve tasarruf eğilimlerini de etkilemesi nedeniyle ekonomiyi bir bütün olarak ilgilendiren önemli makro-ekonomik bir göstergedir.

6. Türkiye'de Asgari Ücretin Vergiden İstisna Tutulmasının Ekonomik Etkileri

Yapılan bazı değerlendirmelerde (Eser, 2021); ülkemizde asgari ücretle çalışan sayısının fazla olması ve vergilemede genellik ilkesi dikkate alındığında asgari ücretin vergilendirilmesi gerektiği ifade edilmiş ve vergilemede adalet ilkesi gereği asgari ücretin vergi dışı bırakılmaması gerektiği ifade

edilmiştir. Ekonominin işleyişine bakıldığında asgari ücretle çalışan kişi sayısının fazla olması ve devlet için sağlam bir gelir kaynağı olması nedeniyle asgari ücretin vergi dışı bırakılmasının mümkün olmayacağı ifade edilmiştir. Ayrıca asgari ücretin vergi dışı olması durumunda asgari ücretten fazla ücret alanlara işveren tarafından asgari ücret ödenmeye başlanması söz konusu olabileceği değerlendirilmiştir. Görüldüğü üzere asgari ücretin vergi dışında bırakılması hem ücret yapısı hem de gelir dağılımını bozucu etkiler oluşturabilecektir. Yapılan değerlendirmede Türkiye’de asgari ücretin vergi dışı tutulması gerek teorik gerekse uygulama açısından mümkün olmadığı kanaati paylaşılmıştır.

Asgari ücretin vergi dışında tutulması uzun bir süredir tartışılmaktadır. Düşük gelirliilerin vergiden muaf tutulma zararının karşılanması ise sosyal devlet anlayışının bir neticesi olarak ortaya çıkmaktadır (Bosnalı, 2012). Asgari ücretin vergi dışı bırakılmasının farklı ekonomik göstergeler üzerindeki etkisi başlıklar halinde ele alınmıştır.

6.1. Bütçe Üzerine Etkisi

Söz konusu uygulamanın 2022 yılı merkezi yönetim bütçesine, gelir vergisinde yaklaşık 49,1 milyar TL, damga vergisinde ise yaklaşık 8,7 milyar TL ile olmak üzere toplamda 57,8 milyar TL’lik bir yük getireceği beklenmektedir. Temmuz ayından itibaren asgari ücretin net 5.500 TL’ye artırılmasıyla beraber sağlanan vergi istisnaları; gelir vergisinde yaklaşık 80,5 milyar TL’ye, damga vergisinde yaklaşık da 10,1 milyar TL’ye yükselerek toplam maliyet 90,6 milyar TL olması beklenmektedir.

Bu tutar, 2022 merkezi yönetim bütçe gelirlerinin oransal olarak yaklaşık % 3,5’ine, vergi gelirlerinin %3,7’sine, gelir vergisinin % 26,1’ine ve gelir vergisi tevkifatının ise yaklaşık % 28,5’ine tekabül etmektedir. Gelecek yıllarda bu tutar ve oranlar asgari ücrette yapılacak artışlar ile kayıtlı çalışan sayısında ve işsiz sayısındaki artışlarla değişecektir.

6.2. İstihdam, Kayıt Dışılık ve Üretim Üzerine Etkisi

Ücretin asgari ücret kadarının vergi dışı bırakılmasının istihdamı desteklemesi beklenebilir. Çünkü ortalama işgücü maliyetinin düşmesi kapasitesini büyütmeyi planlayan işletmeler için uygun düzeyde maliyet ortamı oluşturabilecek, bu ise daha fazla işçi istihdamını getirecektir. Çalışan ile işveren arasındaki istihdam ilişkisinin hukuki ve ekonomik mahiyetine göre, vergi yükündeki düşüşün çalışan ile işverenden hangisine ekonomik fayda sağlayacağı değişebilecektir. İş akdinin net ücreti esas alması ve bu akdin çalışan tarafından değiştirilmesinin temin edilemeyeceği durumlarda vergi yükündeki azalış işverene ekonomik avantaj sağlayacaktır. İşgücü maliyetlerindeki bu düşüşün sağlayacağı üretim maliyetleri düşüşü fiyatlama avantajı yaratacak, işletmelerin rekabet gücünü artıracaktır. Diğer taraftan, istihdam üzerindeki toplam mali yükün düşmesinin kayıt dışı istihdamı azaltması beklenmelidir. Çünkü istihdamı kayıt dışı tutmanın getirisi üstlenilen riske kıyasla önemli ölçüde düşmektedir. Bu ise daha önce sigortasız çalıştırılmakta olan işçilerin sosyal haklarına kavuşmalarına imkân sağlayacaktır.

Asgari ücretin vergilendirilmesi sayesinde düşük gelirliilerin ücretlerinde ortaya çıkan artış iş gücünün fiziksel ve gönül gücünün artmasına neden olacak ve bu sayede asgari ücret alan büyük bir kitle daha istekli çalışacak ve bu durum işletmelerde üretiminin artmasına ve kalitenin düzelmesine, verimliliğin yükselmesine neden olabilecektir. Bu durumda işletmelerin rekabet gücü ile satış gelirleri ve kârlılığında artış beklenmelidir (Bosnalı, 2012). İstihdamdaki kayıt dışılığın azalması diğer kayıt dışılık alanlarının da azalmasına katkı sağlayacaktır. Çünkü önemli bir üretim girdisi olan işgücünün daha fazla kayıt altına alınmasıyla üretim faaliyetlerinin takibi biraz daha kolaylaşacaktır.

Çoban ve Korkmaz (2006), tarafından 1969-2006 dönemlerini kapsayan asgari ücret, işsizlik ve enflasyon arasındaki ilişkileri inceleyen çalışmada; asgari ücret ile işsizlik oranı arasında uzun dönemli bir ilişkinin söz konusu olmadığı ve bu iki değişken arasında da bir nedenselliğin bulunmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Asgari ücretteki artışın özel kesim açısından “Olumsuz”- “Olumlu” sonuçlarını özetlersek;

Olumsuz	Olumlu
(i) Bazı işletmeler bu ücret artışı yükünü maliyet bazında kaldıramayacağından dolayı çalışan sayısını azaltmaya başlar ve bu durum işsizliği artırır.	(i) Tüketimi genelde yüksek olanlar asgari ücretli çalışanlar grubuna aittir bu yüzden asgari ücretteki artış miktarı talep artışına sebep olacaktır ve bu talep artışı bir süre üretimdeki düşüşleri karşılayabilir.
(ii) Ülke içerisindeki iç pazarda mal satan işletmelerin çoğu maliyetlerinde yükü fiyatlara yansıtarak pahalıya satar ve böylece maliyetlerinin artışını kapatmak için fiyat artışı yapmasıyla ekonomiye enflasyonu arttırarak zarar verir.	(ii) Talep artışıyla birlikte üretim artacak ve yatırımda da artışlar meydana gelebilir. Böylece ekonomi tekrar canlanmaya başlayabilir ve ekonomideki büyüme oranı tekrar olumlu ilerleyebilir.
(iv) Bazı işletmeler maliyeti, fiyatları artırarak sağlayamaz. Bu nedenle karları düşer ve ihracatta düşüşler ortaya çıkar.	(iii) Büyümenin eski gücüne geri dönmesiyle de istihdam alanındaki düzelmelerde pozitif yönlü olacaktır.
	(iv) Bireyin artan asgari ücretini tüketimde harcamasıyla, tüketim harcamaları artacaktır. Bu tüketim harcamalarındaki artış vergi tahsilatını da arttıracaktır. Böylece devlet asgari ücreti arttırdığı gibi vergi tahsil ederek bunu avantaja çevirecektir.

(Yatırım Kredi, 2022)

Ülkemizde asgari ücretin piyasa ortalamasına göre düşük olduğu değerlendirilmektedir. Ortalama ücretler piyasa ücreti olarak algılandığından asgari ücretin istihdam üzerinde olumsuz bir etki oluşturabilmesi için piyasa ücretinin üzerinde olması gerektiği değerlendirilmektedir. Bu noktadan değerlendirildiğinde teorik olarak iddia edilen asgari ücret artışından istihdam üzerindeki daraltıcı etkisinden bahsetmek Türkiye için çok mümkün görünmemektedir (Güven, Mollavelioğlu, & Çakar Dalgıç, 2011).

6.3. Tüketim Harcamaları Üzerine Etkisi

Asgari ücret, çalışanın zorunlu ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için çalışana verilmesi gereken ücretin en alt sınırını ifade eder. Bu bağlamda mevcut geliri ile zorunlu ihtiyaçlarını asgari düzeyde karşılayabilen bir kişinin gelirinin vergi dışı bırakılması, elde edilecek geliri doğrudan artırır. Artan gelirin tüketim alışkanlıklarında artışa neden olması bu artışın doğal sonucudur (Çiçek, 2018). Ekonomik yapı çerçevesinde ücretlilerin aynı zamanda bir tüketici olduğu göz önünde bulundurulduğunda, ücretlerinin asgari ücret kadarının vergileme dışında tutulması durumunda, vergi yüklerinde gerçekleşecek düşüşün harcanabilir gelirlerini artırması, böylece, tüketim harcamalarında artış meydana getirmesi öngörülmektedir.

6.4. Enflasyon Üzerine Etkisi

Yapılan düzenlemenin enflasyonla mücadele tedbirleri bağlamında değerlendirilebilmesinde birbirine zıt yönde etkiler doğuran durumların hesaba katılması gerekmektedir. Vergi yükündeki düşüş, bir taraftan üretim maliyetlerinde düşüşe dönüştüğü ölçüde fiyatların aşağı çekilebilmesine zemin hazırlamak suretiyle enflasyonun düşürülmesine katkı sağlarken, diğer taraftan çalışanların net gelirlerini artırdığı ölçüde onların talebini artırmak suretiyle enflasyonu yükseltici etki

yapabilecektir. Bununla beraber, asgari ücrete yapılan artışlar kalifiye olmayan işçi istihdam eden işletmeler için artı bir maliyet ortaya çıkarmakta olup çıktılara yansıtılmaktadır. Bu husus enflasyon ile ücretler arasındaki nedensellik bağının var olduğunu göstermektedir (Akgül & Bükey, 2020).

Ülke düzeyinde firmaların üretimlerini artırması milli gelir artışına, rekabet edebilme özelliklerinin artması ihraç gelirlerinin artmasına ve bu iki olumlu gelişme sonrasında aynı kaynaklarla daha fazla üretimin gerçekleşmesi ülkedeki yapısal enflasyonun azalmasına yol açabilecek ihraç gelirlerinin artması gerçekleşen azalmaya pozitif yönde katkıda bulunabilecektir. Ayrıca artan işletme gelirleri sayesinde yeni yatırımların gündeme gelmesi istihdamın artması ve işsizliğin azalması gibi bir sonucu da doğurabilecektir (Bosnalı, 2012).

Asgari ücret artışları ve enflasyon arasında doğrudan veya dolaylı olarak bir bağlantı kurulmasını sağlayan diğer bir olgu ise verimliliktir. Asgari ücret artışları ile verimlilik artışı arasında bir paralellik sağlanması halinde fiyatlarda herhangi bir artma gerçekleşmemektedir.

6.5. Büyüme ve Cari İşlemler Dengesi Üzerine Etkisi

Vergi yükündeki düşüş, gerek işgücü verimliliğinde artış yoluyla, gerek üretim maliyetlerinde düşüş yoluyla yurt içi ve uluslararası piyasalarda faaliyet gösteren sektörlerdeki firmalara fiyat avantajı sağlayabilecektir. Tüketim harcamalarındaki artış ve üretim maliyetlerindeki düşüşün getireceği rekabetçi fiyatlar ekonomik büyümeyi olumlu etkileyecektir.

Asgari ücrette ki artış ekonomik büyüme üzerinde başka etkilere de sahiptir. Ücret artışı ile aynı doğrultuda toplam talepte de bir artış meydana gelecektir bu artış nihai olarak üretimi ve ekonomik büyümeyi arttıracaktır (Güven, Mollavelioğlu, & Çakar Dalgıç, 2011). Şöyle ifade etmekte mümkündür; gelirlerinin çok büyük bir bölümünü tüketime ayrılmaktadırlar. Tüketim harcamalarının artması çarpan mekanizması etkisiyle uzun dönemde ekonomiyi de büyütecek ve ekonomik büyüme neticede istihdamı artırarak işsizliğin azalmasına neden olacaktır (RAKICI, 2016). Ayrıca, asgari ücretlilerin enflasyon karşısında olumsuz etkilenmediklerini, gerçekte ücretlerinin aslında arttığını göstermektedir. Sonuçta alım gücü artan asgari ücretlilerin tasarruf yapmaktansa tüketime yöneldikleri, ekonominin işlemlerine katkıda buldukları söylenebilir (Akgül & Bükey, 2020).

6.6. Asgari Ücretin Vergi Dışı Bırakılmasının Mali Etkileri

Asgari ücrette vergi istisnasının uygulanması, reelde bir iş yerinde çalışan konumda olmayan kişilerin o işyerinde istihdam ediliyor şeklinde kaydedilmesi ile gerçek dışı bir gider oluşturulmasına yol açabilecektir ve böylece gerçekte olmayan ancak yasal bir gider oluşturabileceklerdir. Ülkemizde böyle bir uygulamanın yapılması vergi kaybını yüksek tutacaktır. Asgari ücretin vergi dışı bırakılmasının diğer mali etkisi ise; devlete ait mali kaybın sürekli artmasıdır. Üretim maliyetlerinde oluşacak düşüşlerden kaynaklı işverenler, işçileri asgari ücret tutarını baz alarak sigortalama işlemini yapacaklarından dolayı, asgari ücretin vergi dışı bırakılması "*Sosyal Güvenlik Kurumu*" için önemli bir prim kaybına neden olacaktır (Çiçek, 2018).

6.7. Asgari Ücretin Vergi Dışı Bırakılmasının Ekonomik Etkileri

Asgari ücretin vergi dışı bırakılması, net ve brüt ücret arasındaki farkı kapatacaktır. Asgari ücretin vergi dışı bırakılması durumunda, üretim maliyetlerinde de azalmalar olacağı için işçi kesimi kadar işverenlerde asgari ücretin vergi dışı bırakılmasını onaylamaktadır. Asgari ücretin vergi dışı bırakılması durumunda şu hususlar meydana gelecektir. Bunlar,

Üretim maliyetlerinde oluşacak azalmalarla birlikte, istihdam seviyelerinde artışlar olabilecektir (Çiçek, 2018). Asgari ücretin vergi dışı bırakılması, istihdamı arttırmayla birlikte çalışanların kayıt

altına alınması ile kayıtlı ekonominin gelişmesini sağlayacak ve sigortalı olarak çalışanların sayısı artmış olacaktır (Çiçek, 2018).

Ayrıca sosyal güvenceye sahip olan ve sonrasında emekli olacak olan çalışanlar ise asgari ücret baz alınacağından normal koşullarda almaları gerekenden çok daha düşük bir ücreti almak durumunda kalacaklar. Dolayısıyla bu durum, gelecekte olması gereken gelir miktarından daha düşük seviyede bir gelir miktarını elde etmelerine neden olacaktır. Ve açıktan yapılacak ödemelere bağlı olarak işçi ve işverenler arasında gizli anlaşmalara sebep olabilecek, kayıt dışı üretim de artabilecektir. Sonuç olarak, asgari ücretin vergi dışı bırakılması, kayıt dışı ekonominin önünü açmış olacaktır (Çiçek, 2018).

Asgari ücretin vergi dışı bırakılmasının sonucu olarak net ücrette ki artışlar ücretlilerin harcanabilir gelirlerini artıracak ve bu doğrultuda tüketim harcamalarında da artış meydana gelecektir. Üretimde harcamalardaki meydana gelen artışı dengeleyecek bir artışın oluşmaması durumunda ise; fiyatlar genel düzeyinin artması söz konusu olacaktır. Bu durum ücretlilerin gelirlerinde meydana gelecek olan artışların etkilerini uzun dönemde ortadan kaldıracaktır. Dolayısıyla, düşük gelir gruplarının marjinal tüketim eğilimleri, yüksek gelir gruplarına göre fazla olmasından kaynaklı fiyatlar genel düzeyindeki artışlardan en çok ücretli kesim etkilenenecektir (Çiçek, 2018).

7. Model, Veri Seti ve Ekonometrik Yöntem

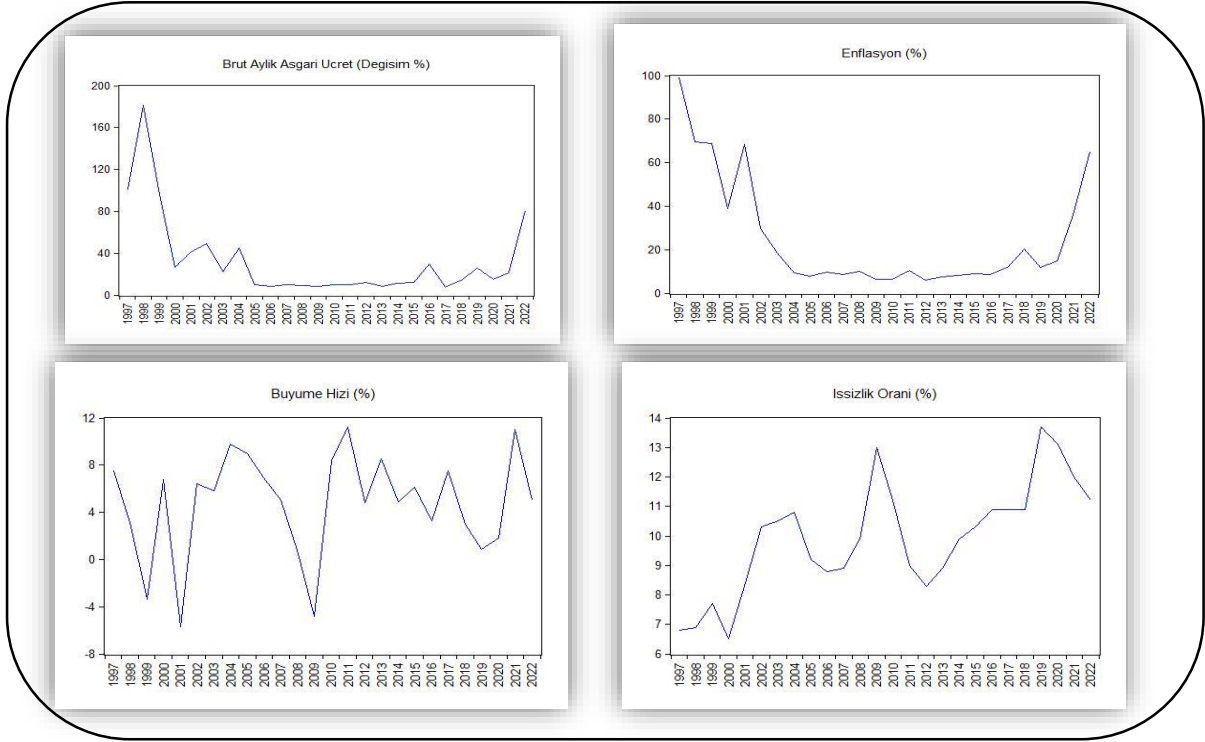
7.1. Model ve Veri Seti

Bu çalışmanın amacı Türkiye’de enflasyon, işsizlik oranı ve büyüme hızı oranı ile asgari ücretin artış oranı üzerine kısa ve uzun dönemde etkilerini, 1997 - 2022 dönemi yıllık verileri baz alınarak analiz etmektir. Bu analizi yapabilmek için 1997-2022 dönemlerine ait brüt asgari ücret, enflasyon, büyüme hızı, işsizlik gibi TÜİK’ten elde edilen ekonomik göstergelerin yıllık verilerinden oluşan seriler kullanılmıştır. Kullanılan bu model aşağıda gösterilmiştir;

$$Y = \alpha_0 + \alpha_1 X_1 + \alpha_2 X_2 + \alpha_3 X_3 + \dots + \alpha_n X_n + \varepsilon_t(1)^5$$

Yukarıdaki modelde X_1, X_2, \dots, X_n bağımsız değişkenleri, “Y” ise bağımlı değişkeni temsil etmektedir. Grafik 1’de değişkenler analiz öncesinde görsel olarak sunulmuştur ve kullanılan dört farklı değişkenin (X_1, X_2, X_3 ve Y) zaman içindeki değişimleri görülmektedir. 2001 yılında yaşanan ekonomik krizin etkisiyle enflasyon oranı diğer yıllara göre yüksek bir değere sahipken, 2001 ve 2009 ekonomik krizleri nedeniyle büyüme hızında diğer yıllara göre düşüş yaşandığı görülmektedir.

⁵Brüt asgari ücret değişimi ile enflasyon, işsizlik, büyüme değişkenleri arasındaki ilişkiyi açıklamak için tarafımızca kurulan ekonometrik model.

Grafik 1. Değişkenlerin Seyri 1997-2022 Dönemi

Kaynak: (Tuik, 2022 verileri kullanılarak tarafımızca yapılmıştır.)

Grafik 1’de modelde kullanılan üç değişkenin yıllar itibari ile zaman içindeki değişimleri görülmektedir. Brüt asgari ücret yüzdelik değişimine baktığımızda 2004 yılına kadar dalgalı bir seyir halinde olduğu 2020 yılından sonra yükselişe geçtiği görülmektedir ve enflasyonun yüzdelik değişiminin de hemen hemen aynı şekilde bir seyir izlediği görülmektedir. Büyüme hızı değişiminin dalgalı bir şekilde değişim gösterdiği, ciddi bir azalışın ise 2008 krizinden sonra yaşandığı görülmektedir. İşsizlik oranının ise 1997’den 2022 yılına kadar dalgalı bir seyir izlemesiyle beraber sürekli uzun dönemli bir artış içinde olduğu görülmektedir.

7.2. Ekonometrik Yöntem ve Sonuçlar

Bu bölümde ekonometrik yöntem ve sonuçlar değerlendirilmiştir. Öncelikli amacımız serilerin durağan olup olmadıklarını ya da bütünleşme derecelerini tespit etmektir. Durağanlığını tespit edebilmek için *ADF (Augmented Dickey Fuller)* ve *PP (Phillips Perron) Birim Kök Testi* uygulanmıştır. Daha sonra durağanlığının durumuna göre değişkenler üzerinde yapılacak olan eşbütünleşme testinin ardından nedensellik testi uygulanacaktır.

Tablo 2. ADF ve PP Birim Kök Analizi Sonuçları

Değişkenler	Sabit		Sabit ve Trend	
	ADF	PP	ADF	PP
Y: Brüt Aylık Asgari Ücret Değişim Oranı (%)	-2,407969 [0,1497]	-2,090960 [0,2496]	-2,474875 [0,3359]	-1,110839 [0,9069]
X₁:Büyüme Hızı Oranı (%)	-4,748314 [0,0009]***	-4,748314 [0,0009]***	-4,802748 [0,0039]***	-4,802748 [0,0039]***
X₂:Enflasyon Oranı (%)	-2,028271 [0,2736]	-2,874123 [0,0627]*	-0,278117 [0,9865]	-1,00913 [0,9245]
X₃:İşsizlik Oranı (%)	-2,180456 [0,2177]	-2,208611 [0,2083]	-3,648756 [0,0465]**	-2,77163 [0,2170]
Değişkenlerin Birinci Farkı	Sabit		Sabit ve Trend	
	ADF	PP	ADF	PP
D(Y)	-6,091436 [0,0000]***	-6,091436 [0,0000]***	-6,82450 [0,0002]***	-7,730001 [0,0000]***
D(X₂)	-5,517771 [0,0002]***	-5,510233 [0,0002]***	-7,848947 [0,0000]***	-8,769545 [0,0000]***
D(X₃)	-4,183431 [0,0042]***	-4,520196 [0,0016]***	-4,088006 [0,0213]**	-4,455467 [0,0088]***

Notlar: Köşeli parantez içindeki rakamlar olasılık değerlerini göstermektedir. “D” harfi ise değişkenin farkının alındığını ifade etmek için kullanılmıştır. ***, **, *, sırası ile %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

Tablo 2’de görüldüğü üzere “ADF ve PP” analizinin sonuçlarına göre Y, X₂ ve X₃ değişkenlerinin birim kök içerdiği tespit edilmiştir. Yani bu değişkenler düzeyde durağan olmadığı gözlemlenmiştir. Bu değişkenleri durağan hale getirebilmek için değişkenlerin birinci dereceden farkı hesaplanmıştır. Sonuç olarak Y değişkeni “I(1)” birinci dereceden bütünleşik olduğu X₁ değişkeni “I(0)” ise düzeyde durağan olduğu, X₂ değişkeni “I(1)” birinci derecede bütünleşik olduğu ve son olarak X₃ değişkeni ise “I(1)” birinci derecede bütünleşik olduğu gözlemlenmiştir.

Değişkenlerin farklı seviyelerde durağan olduğu ve bu değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin olup olmadığını anlamak için “ARDL sınır testi yaklaşımı” uygulanacak ve analiz sonuçları değerlendirilecektir.

7.3. ARDL Sınır Testi Yaklaşımı ve Sonuçları

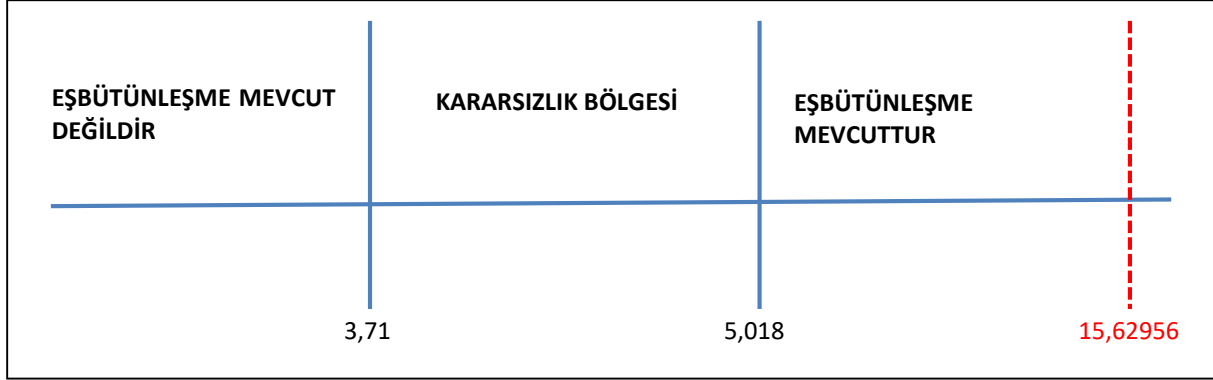
7.3.1. ARDL Sınır Testi Yaklaşımı

ARDL sınır testi yaklaşımı genel olarak üç kısımdan meydana gelmektedir. İlk kısımda değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin olup olmadığı analiz edilmektedir ve aynı zamanda eşbütünleşme

ilişkinin söz konusu olup olmadığı da bu bölümde test edilmektedir. İkinci ve son kısımda ise uzun ve kısa dönem oransal değişimleri test edilmektedir (Narayan ve Smyth, 2006).

7.3.2. ARDL Sınır Testinin Sonuçları

ARDL sınır testi hesaplanmış ve hesaplanan F istatistik değeri aşağıda yer alan Şekil 1’de dizayn edilmiş alt ve üst kritik değerler belirtilmiştir.

Şekil 1. Sınır Testi Sonuçları

Şekil 1’de belirtildiği üzere hesaplanmış olan F istatistik değeri (15,62956), üst kritik değerden büyük çıkmıştır. Bu nedenle değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi mevcuttur. Bir sonraki aşama değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin olup olmadığı analizi yapılmıştır.

Yapılmış olan bu ARDL uzun dönem ilişkinin analizi için ARDL(1,1,1,0) modeli uygun görülmüştür ve bu model belirlenirken Schwarz Criterion (SIC) kriteri dikkate alınarak oluşturulmuştur. Y, X_1 ve X_2 değişkeni SIC modeline göre bir (-1) gecikmeli değerini almaktadır. ARDL uzun dönem ilişkinin analiz edilebilmesi için bu model kullanılmıştır. Bahsedilen modele ait tahmin sonuçları aşağıdaki Tablo 3’de gösterilmiştir.

Tablo 3. ARDL(1,1,1,0) Modeli Tahmin Sonuçları

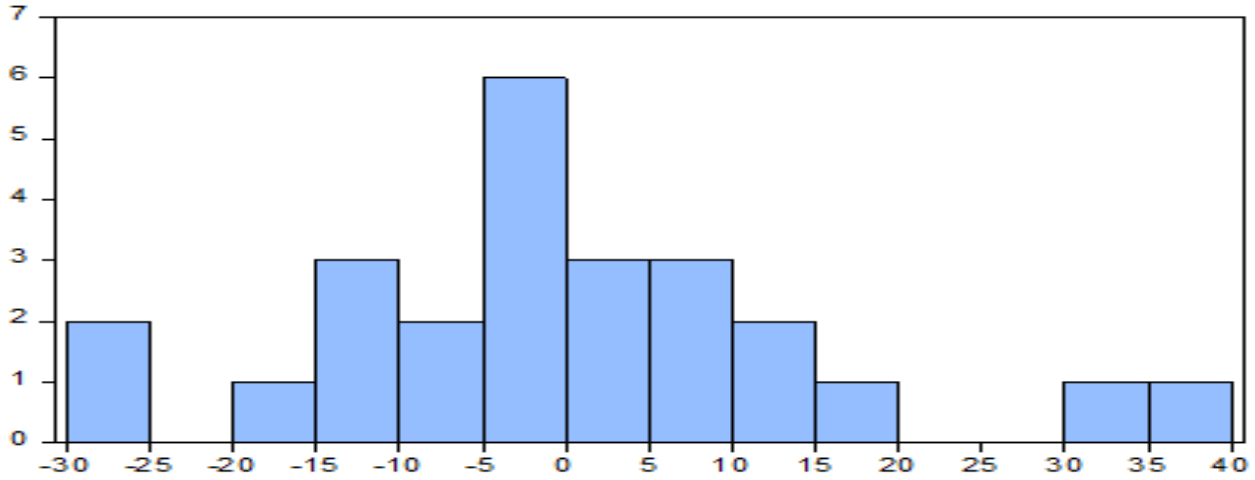
Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-istatistik	Olasılık Değeri (P)
Y(-1)	0.044973	0.154984	0.290179	0.7750
$X_1(-1)$	3.301008	0.994401	3.319594	0.0038
X_1	0.645910	0.901723	0.716306	0.4830
$X_2(-1)$	1.442825	0.327201	4.409596	0.0003
X_2	0.219296	0.308124	0.711713	0.4858
X_3	5.755084	2.715671	2.119212	0.0482
Tanısal Test Sonuçları				
R^2	0.845906	F- istatistiği	16.46868	
Düzeltilmiş R^2	0.794542	Olasılık Değeri (P)	0.000002	

Tablo 3’de modele ait tahmin sonuçları yer almaktadır. Uzun dönem ve kısa dönemli ilişki durumunu test etmek için bu tahmin sonuçlarına ek olarak Tablo 4’de otokorelasyon, değişen varyans ve Ramsey RESET testine yer verilmiştir.

Tablo 4. Otokorelasyon Tablosu

Otokorelasyon			
Gecikme Uzunluğu	SC	Olasılık Değeri	
1	25.40221*	0.0562	
Değişen Varyans			
F istatistiği	7,688693	Olasılık Değeri	0,2937
Ramsey Reset Testi			
F istatistiği	7,028241	Olasılık Değer	0,1177

Tablo 4’de görüldüğü üzere kurulan ARDL modelinin sınanması açısından herhangi bir problem olmadığı tesbit edilmiştir. Bu nedenle uzun dönemli ve kısa dönemli ilişkilerine ait testlerin yapılabileceği görülmektedir. Grafik ‘de normallik testine ait histogram grafiğine yer verilmiştir.

Grafik 2. Normallik Testine Ait Histogram Grafiği

Yukarıdaki Grafik 2’de normallik testi yapılmıştır ve bu testin sonucuna göre olasılık değeri (P) 0,40657 olarak hesaplanmıştır. Hesaplanan bu değer 0,05’den büyük olduğu için normal bir dağılım gösterdiği görülmektedir. Tablo 5’de ise değişkenlere ait uzun dönem ilişkilerine ait test sonuçları yer almaktadır.

Tablo 5. Uzun Dönem Katsayıları

Değişkenler	Katsayılar	t-istatistik Değerleri	Olasılık Değerleri
C	86,49038	2,50995	0,0219**
X₁	4,132781	2,414167	0,0266**
X₂	1,740392	7,089739	0,0000***
X₃	6,026096	1,839612	0,0824*

Tablo 5’e bakıldığında X₁, X₂ ve X₃ değişkenler arasında uzun dönem bir ilişki olduğu görülmektedir. X₁ değişkeni (büyüme hızı (%))’nin %1’lik artışı, Y değişkeni (brüt aylık asgari ücret değişimi (%))’nin uzun dönemde % 4,13 oranında bir artış meydana getireceği (Tablo 5) ifade edilmiştir.

X₂ değişkeni (enflasyon %)’nin %1’lik artışı, Y değişkeninin uzun dönemde %1,74’luk bir oranda

artış meydana getireceği ön görülmüştür.

X_3 değişkeni (işsizlik %) 'nin %1'lik artışı, Y değişkeninin uzun dönemde %6,02'lik bir oranda artış meydana getirebileceği ön görülmüştür. Değişkenler arasında uzun dönem ilişkinin incelenmesinin ardından değişkenler arasındaki kısa dönemli ilişki incelenmiş ve Tablo 6'da bu kısa dönemli ilişki katsayıları ifade edilmiştir.

Tablo 6. Kısa Dönem Katsayıları

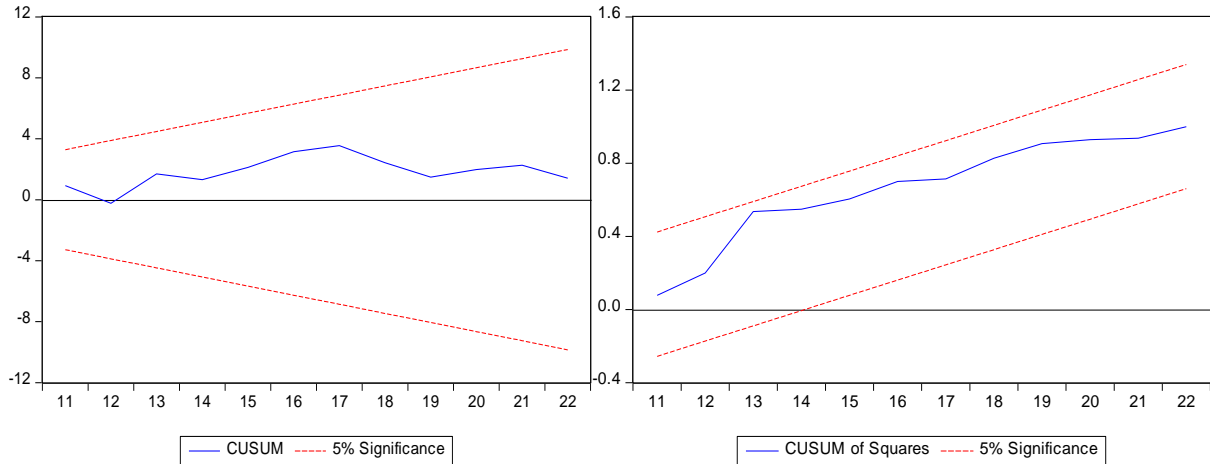
Değişkenler	Katsayılar	t-istatistik Değerleri	Olasılık Değerler
Hata Duzeltme Terimi	-0,955027	-8,540371	0,0000***
X_1	0,645910	1,078947	0,2949
X_2	0,219296	0,938916	0,3602

Yukarıdaki Tablo 6 'da değişkenler arasında kısa dönemli bir ilişki incelenmiş ve analiz yapılmıştır. Hata düzeltme terimi kat sayısı "-0,955027" ve P (olasılık değeri) "0,0000" olarak hesaplanmıştır. Yani değişkenler arasında kısa dönem bir ilişki söz konusudur. Hata düzeltme terimi kat sayısı "-0,955027" negatif olarak hesaplanan değer kısa dönemde meydana gelebilecek hataların uzun dönemde ortadan kaldırılabilir bir oranda olduğu anlamına gelmektedir.

X_1 değişkeni (büyüme hızı (%)) 'nin ve X_2 değişkeni (enflasyon %) 'nin, Y değişkeni (brüt aylık asgari ücret değişimi (%)) üzerinde kısa dönemde bir ilişkinin olmadığı tespit edilmiştir yani kısa dönemli bir enflasyon artış veya azalışı aynı şekilde büyüme hızının artması veya azalmasının kısa dönemde brüt aylık asgari ücrette bir değişiklik meydana getirmeyeceği ön görülmüştür.

Tahmin edilen ARRL modelinin kararlılığını sınanması göstermek amaçlı Cusum ve CusumQ testleri yapılmıştır. Yapılan bu testler aşağıdaki Grafik 3' de gösterilmiştir.

Grafik 3. Cusum ve CusumQ Grafikleri

Grafik 3'de yer alan Cusum ve CusumQ testlerine ait sonuçlara bakıldığında kullanmış olduğumuz değişkenlerin yapısal kırılmadığı yani kurulan ARDL Modelinin kararlı bir yapıda olduğu görülmektedir. ARDL Sınır testine göre hesapladığımız uzun döneme ait bulgular %5 anlamlılık düzeyinde anlamlı ve istikrarlı olduğu görülmektedir.

7.4. Toda-Yamamoto Nedensellik Testi Sonuçlarının Değerlendirilmesi

Bu kısımda, değişkenler arasında nedensellik testi uygulanmış ve sonuçlar değerlendirilmiştir. Veri setinde değişkenlerin bir kısmı durağan bir kısmı ise durağan olmamasından kaynaklı “Toda-Yamamoto Nedensellik Testi”nin yapılması uygun görülmüştür. Bu testin uygulanmasından önce uygun gecikme uzunluğu “2” olarak belirlenmiştir.

“Toda-Yamamoto” analizi için “VAR (k+ D_{max})” modeli tahmin edilir. D_{max} , değişkenlerin maksimum bütünleşme derecesini ifade etmektedir. Modelin uygun gecikme sayısı ise “k” olarak ifade edilmiştir.

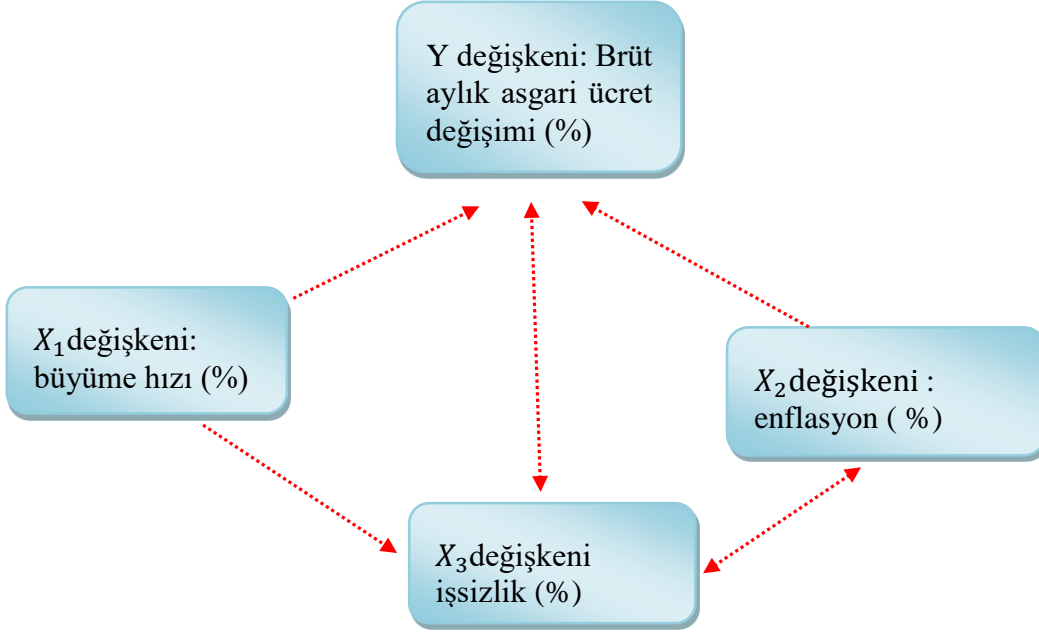
Bu bölümde brüt asgari ücret, enflasyon, işsizlik ve büyüme hızı arasındaki nedensellik ilişkisinin varlığını Toda-Yamamoto yöntemine bağlı kalarak “Granger Nedensellik” testi ile analiz edilmiştir.

Tablo 7. Toda-Yamamoto Nedensellik Testi Sonuçları

Temel Hipotez	Gecikme uzunluğu	X^2 İstatistiği
$X_1 \rightarrow Y$	$(k=1) + (D_{max} = 1) = 2$	4,803184 (0,0284)**
$X_2 \rightarrow Y$	$(k=1) + (D_{max} = 1) = 2$	36,02293 (0,0000)***
$X_3 \rightarrow Y$	$(k=1) + (D_{max} = 1) = 2$	7,277740(0,0069)***
$Y \rightarrow X_1$	$(k=1) + (D_{max} = 1) = 2$	1,085802 (0,2974)
$X_2 \rightarrow X_1$	$(k=1) + (D_{max} = 1) = 2$	0,784367 (0,3758)
$X_3 \rightarrow X_1$	$(k=1) + (D_{max} = 1) = 2$	1,798597 (0,1798)
$Y \rightarrow X_2$	$(k=1) + (D_{max} = 1) = 2$	0,291446 (0,5892)
$X_1 \rightarrow X_2$	$(k=1) + (D_{max} = 1) = 2$	0,450339 (0,5021)
$X_3 \rightarrow X_2$	$(k=1) + (D_{max} = 1) = 2$	4,937196 (0,0262)**
$Y \rightarrow X_3$	$(k=1) + (D_{max} = 1) = 2$	11,15004 (0,0008)***
$X_1 \rightarrow X_3$	$(k=1) + (D_{max} = 1) = 2$	2,877719 (0,0898)*
$X_2 \rightarrow X_3$	$(k=1) + (D_{max} = 1) = 2$	5,063110 (0,0244)**

Tablo 7’de X_1 değişkeni (büyüme hızı (%)) ve X_2 değişkeni (enflasyon %)’nin Y değişkeni (brüt aylık asgari ücret değişimi (%)) ile tek yönlü Granger nedenselliği söz konusu iken, X_3 değişkeni (işsizlik %) ile Y değişkeni (brüt aylık asgari ücret değişimi (%))’nin çift yönlü Granger nedenselliğinin olduğu tespit edilmiştir.

X_3 değişkeni (işsizlik %) ile X_2 değişkeni (enflasyon %) arasında çift yönlü Granger nedenselliği olduğu tespit edilmiştir. X_1 değişkeni (büyüme hızı (%)) ile X_3 değişkeni (işsizlik %)’nin tek yönlü bir Granger nedenselliği söz konusu olduğu görülmektedir. Aşağıdaki Şekil 2’de analiz sonuçlarının daha iyi anlaşılması adına, yapılan analizler ve elde edilen bulgular kullanılarak nedensellik ilişkisi ifade edilmeye çalışılmıştır.

Şekil 2. Değişkenler Arasındaki Granger Nedensellik İlişkiler

Yukardaki Şekil 2 'de değişkenler arasındaki Granger nedensellik ilişkisi şema yardımı ile gösterilmiştir. Bu durumda Y değişkeni olan brüt aylık asgari ücret değişimi ile büyüme hızı ve enflasyon arasında tek yönlü ilişki olduğu, işsizlik arasında ise çift yönlü bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Bu durumda asgari ücretteki herhangi bir değişimin işsizlik oranını etkilediği görülmektedir. Enflasyon ve büyüme hızındaki herhangi bir değişimin ise asgari ücret üzerinde tek yönlü bir ilişkiye sahip olduğu yani asgari ücret değişimi etkileyebileceği görülmektedir. Brüt aylık asgari ücret kadarının değişimi asgari ücret kadarının vergi dışı bırakılma oranını da değiştirecektir. Bu durumda brüt aylık asgari ücretin değişimine etki eden ilişkili ekonomik büyüklükler asgari ücret kadarının vergi dışı bırakılması durumuna da etki edeceği ön görülmüştür.

8. Sonuç ve Öneriler

Asgari ücret kadarının vergi dışı bırakılmasının vergi gelirlerine, harcamalara, enflasyona ve diğer makroekonomik büyüklüklere etkilerini araştırdığımız çalışmada, Türkiye'nin 1997-2022 yıllarına ait ve TÜİK'den elde edilen 25 yıllık veri seti kullanılmıştır. Veri olarak enflasyon, büyüme, istihdam, vergi gelirleri, harcamalar ve brüt aylık asgari ücret değişim oranları baz alınarak zaman serisi analiz yöntemi kullanılmış ve ülke ekonomisinde oluşturduğu etkiler analiz edilmiştir. İlk olarak birim kök testi yapılmış anlamlılık düzeyleri test edilmiş daha sonra "ARDL Sınır Testi" ile değişkenler arasında uzun veya kısa dönemli bir ilişkinin var olup olmadığına bakılmıştır. Analiz sonucunda, X₁ değişkeni (büyüme hızı (%))'nin %100'lük artışı, Y değişkeni (brüt aylık asgari ücret değişimi (%))'nin uzun dönemde % 413,278 oranında bir artış meydana getireceği ön görülmüş ve Tablo 3'de ifade edilmiştir. X₂ değişkeni (enflasyon (%))'nin %100'lük artışı, Y değişkeninin uzun dönemde %174,039'lük bir oranda artış meydana getireceği ön görülmüştür. X₃ değişkeni (işsizlik (%))'nin %100'lük artışı, Y değişkeninin uzun dönemde %602,609'lük bir oranda artış meydana getirebileceği ön görülmüştür. Hata düzeltme kat sayısı negatif çıkmıştır (Tablo 4) ve kısa dönemde meydana gelebilecek hataların veya dengesizliklerin uzun dönemde düzeltileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Değişkenler arasındaki nedenselliği test edebilmek için "Toda-Yamamoto Nedensellik Testi" ve buna bağlı "Granger Nedensellik Testi" yapılmıştır. Bu testin sonuçlarına göre, büyüme hızının

işsizliğe, büyüme hızının brüt asgari ücret değişimine, enflasyonun brüt asgari ücret değişimine tek yönlü bir nedensellik etkisi oluştururken brüt aylık asgari ücret değişiminin işsizliğe, işsizliğin enflasyona çift yönlü bir nedensellik etkisi oluşturduğu görülmüştür.

Brüt aylık asgari ücret değişimindeki değişikliklerin büyüme hızına bağlı olarak ve enflasyona bağlı olarak değişiklik gösterebileceği ve işsizliğin yine brüt aylık asgari ücret değişiminin bir nedenselliği iken brüt aylık asgari ücret değişimi de işsizliğin bir nedenselliği olabileceği görülmüştür. Brüt aylık asgari ücret kadarının değişimi asgari ücret kadarının vergi dışı bırakılma oranını da değiştirecektir. Bu durumda brüt aylık asgari ücretin değişimine etki eden ilişkili ekonomik büyüklükler asgari ücret kadarının vergi dışı bırakılması durumuna da etki edeceği ön görülmüştür.

Yapılan çalışmada elde edilen sonuç ve bulgular, Türkiye nüfusunun büyük bir çoğunluğunun asgari ücret kapsamında istihdam edilmesi göz önünde bulundurulduğunda önem arz etmektedir. Asgari ücretteki herhangi bir artış, asgari ücretli işçi istihdam eden işletmeler açısından ekstra bir yük ve maliyet anlamına gelmekte ve sonuçta bu maliyetler her bir çıktıya yansıtılarak pazarlanmaktadır. Bu durum, Şekil 2'de de görüldüğü üzere asgari ücret değişimi ile enflasyon arasındaki nedensellik bağını açıklar niteliktedir.

Bu kapsamda bakıldığında asgari ücret kadar bir vergi istisnasının uygulanması hem üretici firmaları vergi yükünden kurtaracağı hem de asgari ücretle çalışanlar açısından avantaj oluşturacağı düşünülmektedir. Aynı zamanda asgari ücretin vergi dışı olması durumunda asgari ücretten fazla ücret alanlara işveren tarafından asgari ücret ödenmeye başlanması söz konusu olabilecektir. Görüldüğü üzere asgari ücretin vergi dışında bırakılması hem ücret yapısı hem de gelir dağılımını bozucu etkiler oluşturabileceği düşünülmektedir. Devletin en büyük gelir kaynağı vergilerdir ve asgari ücret kadarının vergi dışı bırakılması bütçe üzerinde ciddi bir yük oluşturacağı düşünülmektedir. Bunun dışında istihdam ve kayıt dışılık durumunda ise bir azalmanın söz konusu olacağı değerlendirilmiştir.

Türkiye'de asgari ücret kadarının vergilendirilmekten vazgeçilen miktarının, asgari ücretteki değişim oranına bağlı olarak arttığı veya azaldığı görülmüştür. Bu durum, işveren ve işçi için avantajlı bir durum gibi gözükse de kamu hizmetlerinin büyük bir bölümünün vergiler ile karşılandığı sosyal bir devlette bütçeye ciddi bir yük oluşturacağı düşünülmektedir. İlerleyen süreçte asgari ücretteki artışlar da göz önünde bulundurularak gelir dağılımını bozmayacak şekilde bir yöntem izlenmesi gerektiği önerilmektedir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu çalışma için etik kurul onayı gerekli değildir.

Yazarların Makaleye Olan Katkıları

Çalışmanın tamamı üç yazar ile birlikte/bölümleri yazarlara paylaştırılarak oluşturulmuştur. Bununla birlikte literatür tarama ve teorik bölümler Yağmur Yavilioğlu Kaya ve Seyfi Yıldız; analiz içeren kısımlar ile sonuç kısmı ise Arzu Kızılkaya tarafından yapılmıştır.

Destek Beyanı

Bu çalışmanın herhangi bir finansmanı yoktur.

Çıkar Beyanı

Yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması söz konusu değildir.

Kaynaklar

- Akgül, O., & Bükey, A. M. (2020). Türkiye’de Enflasyon ile Asgari Ücretler Arasındaki İlişki ve Ücret-Fiyat. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 78: 257-282. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1168243> adresinden alındı
- Akın, F. (2017, 02 01). İş ve Hayat. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/299574> adresinden alındı.
- Başkaya, Y. S. & Özmen, U. M. (2013).Türkiye’de Asgari Ücret- ÜFE Enflasyonu İlişkisi Üzerine Ampirik Bir Analiz. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, Sayı: 2013-23, Eylül.
- Bosnalı, Ö. (2012). Asgari Ücretin Vergilendirilmesi. *Journal of Social Policy Conferences*, 313-318.
- Çiçek, Ö. (2018). Türkiye’de Asgari Ücretin Vergi Dışı Bırakılmasının Tüketim Harcamaları. *Fiscaoeconomia*. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/394428> adresinden alındı
- ÇSGB. (2022, 08 11). *Asgari Ücretin Net Hesabı ve İşverene Maliyeti* . <https://www.csqb.gov.tr/asgari-ucret/> adresinden alındı
- Eser, L. (2021). Türkiye’de Asgari Ücretin Vergilendirilmesi Tartışması. *Vergi Raporu*, 11-30.
- Garrison, R., Noreen, E., & Brewer, P. (tarih yok). *Managerial Accounting*. New York: McGraw-Hill Irwin.
- Gümüş, İ. & Akgüneş, A. O. (2020). Türkiye’de Asgari Ücretin Makroekonomik Değişkenlerle İlişkisi. *Journal of Management and Economics Research* , 18 (2) , 110-127 . DOI: 10.11611/yead.742670.
- Güven, A., Mollavelioğlu, Ş., & Çakar Dalgıç, B. (2011). Asgari ücret istihdamı arttırır mı? Türkiye örneği. *ODTÜ Geliştirme Dergisi*, 147-166.
- ILO. (2016). *Minimum Wage Policy Guide*. Geneva: ILO.
- Koray, M. (2008). *Sosyal politika* . Ankara: İmge Kitabevi.
- Korkmaz, A. (2001). Türkiye’de Asgari Ücretin Mali Yönü. *Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi*, s. 275-285.
- Korkmaz, A. (2004). Bir Sosyal Politika Aracı Olarak. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 53-69.
- Korkmaz, A., & Çoban, O. (2006). Emek Piyasasında Asgari Ücret, İşsizlik ve Enflasyon Arasındaki İlişkilerin Ekonometrik Bir Analizi: Türkiye Örneği (1969 -2006). *Maliye Dergisi*, 16-22.
- Kutal, M. (2011). Türkiye’de Asgari Ücretle İlgili Sorunlar (2007). *Journal of Social Policy Conferences*, 55-64.
- Rakıcı, C. (2016). <https://www.vergiraporu.com.tr/>. https://vergiraporu.com.tr/upImage/org/2016-198-Asgari_Ucret_Zammi_Ve_Muhtemel_Etkikeri-Cemil_Rakici%20%20.pdf adresinden alındı
- Rakıcı, C., & Vural, T. (2011). Asgari Ücret Üzerindeki Toplam Vergi Yükü ve Asgari Ücret Tutarının Anlamı. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 57-68.
- Resmi Gazete. (1961). Gelir Vergisi Kanunu. Resmi Gazete Sayı : 10700.

Resmi Gazete. (2003, 5 22). İş Kanunu. Resmi Gazete Sayı: 25134.

Resmi Gazete. (2004, 08 01). Asgari Ücret Yönetmeliği. Sayı 25540.

TÜİK. (2022, 07 18). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ucretli-Calisan-Istatistikleri-Mayis-2022-45822> adresinden alındı

Yatırım Kredi. (2022). <https://www.yatirimkredi.com/asgari-ucret-politikasi-ekonomiyi-nasil-etkiler.html> adresinden alındı

Yeğen, B. (2022). Asgari Geçim İndirimi Uygulamasından Vazgeçilmesinin Vergi Teorisi Bakımından Değerlendirilmesi. *Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (SHD)*, Temmuz 2022, C.10, S.1, 173-193.

Yolvermez, B. (2020). Türkiye'de Asgari Ücret Sorunlarına İlişkin Bir Değerlendirme . *Çalışma ve Toplum* , 4 (67) , 2441-2462 . <https://dergipark.org.tr/en/pub/ct/issue/71782/1155159> adresinden alınmıştır.

Zaim, S. (1997). *Çalışma Ekonomisi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.